

NĚKOLIK POZNÁMEK KE „ZNALOSTNÍ EKONOMICE“ A ZNALOSTEM V PODNIKÁNÍ.

A FEW NOTES TO THE „KNOWLEDGE ECONOMY“ AND KNOWLEDGE IN AN ENTREPRENEURSHIP.

Pavel Zadražil

Anotace:

V příspěvku diskutujeme znalosti v ekonomice. Každá hospodářská činnost člověka je spojena se znalostmi. Diferencujeme podnikání v hospodářské a politické oblasti s jejich odlišnými znalostními základy. Znalosti uvažujeme v jejich omezení z pohledu komponenty tvořené lidským kapitálem.

Klíčová slova:

znalosti, podnikání v ekonomice, lidský kapitál

Abstract:

Contribution deals knowledge in economy. Every human economic activity are linked to knowledge. We differentiate entrepreneurship in economy and in policy with their knowledge foundation. Knowledge we take in an account with their confinement from the point of view human capital components.

Key words:

knowledge, entrepreneurship in economy, human capital

Prospěch ze znalostí druhých včetně všech pokroků vědy se k nám dostává prostřednictvím kanálů, které poskytuje a řídí tržní mechanismus.
(HAYEK, 1994)³³.

ZNALOSTNÍ EKONOMIKA

Znalostem se obecně v příkládá mimořádná váha a podle toho je i současná doba v rámci ekonomiky považována za ekonomiku znalostní. Nejedná se o závažný fakt. Jednoduše lze konstatovat, že doba potřebuje mít nějaký název. A znalosti vytváří dojem, mimořádných kvalit ve vztahu k předešlému, jedince takové hodnocení naplňuje pocitem výjimečnosti. „Znalostní ekonomika“, nebo „znalostní společnost“ ostatně není nic nového. Koncept znalostní společnosti přinesl v roce 1945 Hayek ve svém článku „The Use of Knowledge in Society“ kde uvažuje o důležitosti znalostí (HAYEK, 1945)³⁴. Tento článek se stal nepřehlédnutelným, a v mnohých dalších je dodnes zcela produktivně citován. Pro Evropskou Unii je přijetí konceptu znalostní společnosti mimo jiné východiskem pro formulaci politik sociálních a politiky zaměstnanosti (EUROPEAN COMMISSION)³⁵. V kontrastu

³³ Hayek F. A.: Právo zákonodárství a svoboda. Praha, 1994, Academia, ISBN 80-200-0241-3

³⁴ Hayek F. A.: The Use of Knowledge in Society. American Economic Review, XXXV, 4, 1945: 519-530

³⁵ European Commission: Some implications on human and social capital building in the knowledge society for employment and social inclusion policies. Brussels, EMPL/G3/LPW/RS/mb-D (02)73090

k takové úvaze, je přístup KLAUSE (2005)³⁶. Na jedné straně politické zpochybnění trhu a na druhé důvěra ve svobodnou tržní ekonomiku. Nejde tedy jen o název historické etapy ale i další implikace. Přesto je zřejmé, že umožňuje vyjádření změn v poměru výrobních faktorů, tedy změn, které provázejí hospodářskou činnost lidí od samého začátku., a v dané éře mají znalosti vysoký podíl.

RAMLOGAN a METCALFE, (2001)³⁷ poukazují na to, že v moderní době je otřepanou frází prohlašovat, že nejenom že žijeme ve znalostní ekonomice, ale také že znalosti jsou pramenem lidské prosperity a jejích mnohých logických důsledků. Každá ekonomika vždy a kdekoliv je znalostní ekonomikou. Jaký význam můžeme přiřadit této obecné módě pro informovanou (inteligentní) ekonomiku? Je to z důvodu nových druhů znalostí, nebo poznání nových cest vedoucích ke znalostem? Je to z důvodů zmatku všešlého ze špatného rozlišení mezi informacemi a znalostmi?

Znalosti nelze oddělit od člověka a jeho mozku. Mimo něj žádné znalosti nejsou. Bylo by pošetilé době přisuzovat jakékoli znalosti. Člověk je tedy tím, kdo má schopnosti k tomu aby poznával v procesu, jak je charakterizován např. RAMLOGAN a METCALFE (2001)³⁸. Je mimo úhel pohledu tohoto příspěvku zabývat se dále otázkami procesu poznávání, jeho fyziologických základů. Přesto je nelze ignorovat. Ostatně šlo by jenom o konstatování obecných úvah, a značně neúplné teoretické vysvětlení procesu poznání.

Dokument COMMISSION EUROPÉENNE (B-1049)³⁹ uvádí, že dnes v Evropě žijeme ve znalostní společnosti. Mnoho, pravděpodobně většina lidí by souhlasila s tímto prohlášením ale většina z nich bude mít na zřeteli odlišné věci. Dnešní znalostní společnost potřebuje a bere v úvahu formulaci (EU) zaměstnanecké a sociální politiky, stejně jako jiných politik v mnoha oblastech na své cestě k socialismu, v pojetí Schumpetera (in LANGLOIS, 1991)⁴⁰, MIESEHO (1981)⁴¹, FRIEDMANA M. a FRIEDMAN, R., 1992)⁴² a jiných. KLAUS (2005)⁴³ v citovaném projevu vyjádřil prázdnotu pojmu „znalostní ekonomie“, nedefinovaný, nedefinovatelný, více či méně propagandistický, nebo lobystický, který není vhodný pro seriózní diskusi. Pojmovou pochybnost logicky odvozuje z obavy, že se jedná o pojem používaný v různých intelektuálních kruzích po celém světě. Neshledal dostatek fantazie, k vlastní představě, z jaké ekonomiky jsme se k znalostní ekonomice dostali, tedy z ekonomie neinformační, neznalostní? To považuje za nemožné. Každá komplexní ekonomie, což znamená jakoukoliv nám známou ekonomiku, jakoukoliv ekonomiku založenou na rozsáhlé dělbě práce, na specializaci, na široce rozšířené výměně statků a služeb, měla – v každém momentu v lidské historii – k optimálnímu užití existující (dané) ale rozptýlené znalosti ve společnosti (odvolal se na Hayeka 1945). Účelově použil a zdůraznil slovo dané ale rozptýlené znalosti. Pokusy a omyly a značnými náklady v pojmech lidského štěstí a / nebo utrpení bylo konečně dokázáno, že:

- informačně nejefektivnější ekonomický systém je svobodná tržní ekonomika
- informační efektivnost společenského systému vzrůstá se svobodou a otevřeností
- informační efektivnost není nutně spojena s takovou nebo onakou technologií

³⁶ Klaus V.: Increasingly Sophisticated Technology and the Dangerous Dreams and Utopias of Our Times – Notes for the Microsoft Conference in Prague. Dinner Speech, Prague Castle, February 1, 2005

³⁷ Ramlogan R., Metcalfe J.: Limits to the Economy of Knowledge and Knowledge of the Economy. (Fifth Revision, 2002) Nexus Workshop held at the Central European University, Budapest, 22-23 June 2001

³⁸ Ramlogan R., Metcalfe J.: Opakovaná citace

³⁹ Commission européenne, B-1049, Brussels, Belgium

⁴⁰ Langlois R.: Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur. Working Paper 91-1503 Dept. of Economics, University of Connecticut, November 1991

⁴¹ Mises L.: Socialism: An Economic and Sociological Analysis. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc.. 1981

⁴² Friedman M., Friedman R.: Opakovaná citace

⁴³ Klaus V.: Opakovaná citace

Lze se domnívat, že znalostem a jejich úloze v ekonomice není nutné přiřazovat zvláštní postavení. Pochopení faktu, že zastoupení prostředků v produkčních procesech se vývojem mění, není důvodem k mimořádným oslavám. Významné ale je, že jsou odvěkou součástí podnikatelské akce. A právě převládající, snad oficiální ekonomické teorie (teorie hlavního proudu), nevěnují podnikání z mnoha důvodů téměř žádnou pozornost. Určitou spekulací v tomto směru může být politická konsekvence, která z hlediska tak zvaného společenského zadání plní účelovou funkci v ospravedlnění a podpoře role státu a jeho institucí.

PODNIKÁNÍ V HOSPODÁŘSKÉ A POLITICKÉ OBLASTI, POLITIKA A EKONOMIKA

V zásadě je třeba rozlišit zda analyzujeme hospodářské (ekonomické) jevy z hlediska politického nebo čistě ekonomického, nebo zda se pokoušíme o účelový kompromis k dosažení účelových cílů. Třetí alternativa je neproduktivní, zejména z pohledu změn v principech se kterými v různé jejich váze nakládá. Pro odlišení politiky od ekonomiky je možné vyjít z principu použitým Oppenheimerem pro vyjádření dvou základních způsobů uspokojování lidských potřeb:

- **výroba a dobrovolná směna s ostatními na trhu**
- **vyvlastnění bohatství druhých**

První způsob nazývá Oppenheimer „ekonomické prostředky“ a druhý „politické prostředky“. Stát je potom definován jako „organizace politických prostředků (ROTHBARD, 2001)⁴⁴.

V jakékoliv analýze je, pokud má mít logický smysl, Oppenheimerovo rozlišení zásadní. Politické struktury a účelové postoje značné části intelektuálních vrstev se ale tomuto principiálnímu rozdělení z důvodů možných dalších logických implikací brání. Je to u některých založeno na poznání, u většiny však zcela intuitivním pochopení účelu moci, jejich možností, a její přínos k získávání statků. Otázkám úlohy státu ve vyvlastňování a legalitě těchto postupů je věnována řada studií, připomeňme zde FRIEDMAN M. a FRIEDMAN R. (1992), jejich „Svoboda volby“, „Anatomie státu“, ROTHBARD (2001)⁴⁵ „Ekonomie státních zásahů“ a další. Neslučitelnost svobodného trhu a demokracie tento přístup a potřebu důsledného rozlišení podporuje (JENSEN a MECKLING, 1996)⁴⁶.

V principu jde o politické podnikání tam, kde stát svým legálním násilím vytváří podmínky pro politické podnikání. V politickém podnikání je potřeba znalostí odlišná, od hospodářského podnikání. Jejich původem nejsou tržní procesy. Existuje tedy politický systém a systém ekonomický, které lze studovat samostatně, s logickými závěry. Oba systémy jsou považovány za trhy, kde výsledek je určen interakcí mezi jednotlivci, kteří sledují své vlastní zájmy (široce definované) spíše, než sociální cíle (FRIEDMAN M. a FRIEDMAN R., 1992)⁴⁷. Pokud jasně neoddělíme studium těchto systémů, pak se věnujeme studiu jejich směsi, tedy tomu, co lze považovat za politickou ekonomii. Jejím zájmem je smíšený trh, smíšená ekonomika. Nedefinovatelná směs hospodářských a politických principů. Jakákoliv zkoumaná oblast v takovém prostředí je zkreslována nejasností váhy jednotlivých „trhů“, nebo je zatížena nutností přesného stanovení jejich váhy. Racionální alternativou je, pro daný účel, jednotlivé trhy ze směsi vyloučit (politický trh a ekonomický trh, se řídí podle odlišných pravidel). Obě oblasti jsou charakteristické i potřebou odlišných znalostí jejich aktérů. Na

⁴⁴ Rothbard M.: *Ekonomie státních zásahů*. Praha, 2001, liberální Institut, ISBN 80-86389-10-3

⁴⁵ Rothbard M.: *Opakovaná citace*

⁴⁶ Jensen M. C., Meckling W. H.: *Specific and General Knowledge, and Organizational Structure. Contract Economics*, Lars Werinand Hans Wijkander, eds. (Blackwell, Oxford, 1992, 251-274

⁴⁷ Friedman M., Friedman R.: *Svoboda volby*. 1992, Liberální institut, Praha, ISBN 80-85467-85-2

jedné straně to jsou znalosti zcela konkrétní, dané potřebou orientace v tržních procesech a hledáním a objevováním ziskové příležitosti (KIRZNER, 1998⁴⁸, ROTHBARD, 2004⁴⁹ a další), na druhé straně znalosti označované jako „vědecké“, spočívající v hledání prospěchu ze získané politické moci a násilí. Princip politické moci je daný a opírá se o tak zvanou demokratickou většinu.

V hospodářské činnosti na svobodném trhu činnost lidí v podmínkách nedeformované konkurence směřuje ke stavu, kdy se bude vyrábět všechno, co někdo ví jak vyrábět a co lze se ziskem prodat za cenu, při níž tomu budou kupující dávat přednost před disponibilními alternativami, všechno co se vyrábí vyrábějí osoby, které to mohou vyrábět alespoň tak levně, jako kdokoliv jiný, kdo to ve skutečnosti nevyrábí a že se bude prodávat za ceny nižší nebo alespoň tak nízké, jako ty, za něž by to mohl prodávat kdokoliv kdo to ve skutečnosti neprodává (HAYEK, 1994)⁵⁰. Na straně politické je trh nahrazen demokracií v užití, kdy je zbavena jasného významu a přeměnila se na slovní fetiš, používaný k tomu, aby se zájmy jakékoliv skupiny, která si přeje přizpůsobit určitý rys společnosti svým zvláštním přáním, oděly svatozáří legitimacy.

Zásadní rozlišení způsobů uspokojování lidských potřeb je významné v diskusi o znalostech obecně, protože v obou případech jsou významně odlišné. Sám pojem znalostí jak je namnoze užíván je pojmem, který pro užitečnou diskusi je potřebné definovat. Zcela banálně mohou působit moudra, že „naši budoucí konkurenceschopnost musíme postavit na schopnosti inovací, znalostech a kvalitní infrastruktuře“. Zcela logicky se potom nabízí otázka co jsou schopnosti inovací, jaký je jejich vztah ke znalostem, o jakých znalostech autor vlastně mluví a podobně. Nelze sledovat princip podnikání, jak jej může vyjádřit teorie podnikání ve směsi politiky a ekonomiky, kde komponenty politických a hospodářských zájmů účastníků jsou nesrovnatelné, není možné srovnávat procesy podnikání na svobodném trhu se statky vzniklými v hospodářské činnosti s procesy, na politickém trhu, jehož základním atributem je násilí, ve všech jeho podobách, včetně demokratického. Je to odlišení ve smyslu **princip - účel**. Vzájemné působení přiblížíme citátem (FRIEDMAN M. a R., 1992)

„Ekonomická svoboda je základní podmínkou politické svobody. Tím, že umožní lidem spolupracovat bez donucení a bez centrálního řízení, omezuje oblast, ve které může být realizována politická moc. Roztříštěním moci navíc svobodný trh omezuje možnosti koncentraci politické moci. Koncentrace politické a ekonomické moci v jedné ruce je spolehlivým receptem na vznik tyranie.“

ZNALOSTI, JEJICH OMEZENÍ A LIDSKÝ KAPITÁL

Znalosti je možné definovat z různých hledisek a je vhodné samotný výraz pokud to lze, vnímat v kontextu. Jedná se o znalosti, které byly získány povědomím (vědomím), nebo porozuměním faktům, pravdám, nebo informacím. Lze je získat zkušeností nebo učením (a posteriori), nebo skrze sebepozorování (a priori). Znalost je chápání (porozumění) vlastněných navzájem spojených detailů, které sami o sobě mají nižší hodnotu. V tom smyslu se nabízí rozlišení znalostí od informací, kdy oba výrazy jsou pravdivým sdělením, ale znalost je informací, která má účel a použití. K obecným definicím také patří ta, že znalost sestává z ověřených pravdivých domněnek (Plato). Pojednání RAMLOGAN a METCALFE, (2001)⁵¹ je v tomto směru zajímavou studií, která staví na lidské individualitě, procesu poznání a jeho významu v ekonomickém pohledu. Vedle znalostí jako soukromého statku myslí, nepřenositelného na jiného jedince uvádějí úlohu výměny informací v komunikaci (sociální

⁴⁸ Kirzner I.: Jak fungují trhy. Praha 1998, Liberální institut, ISBN: 80-902270-5-8

⁴⁹ Rothbard M.: Man, Economy, and State. 2003, Alabama, Ludwig von Mises Institute, ISBN: 0-945466-30-7

⁵⁰ Hayek F. A.: Právo zákonodárství a svoboda. Praha, 1994, Academia, ISBN 80-200-0241-3

⁵¹ Ramlogan R., Metcalfe J.: Limits to the Economy of Knowledge and Knowledge of the Economy. (Fifth Revision, 2002) Nexus Workshop held at the Central European University, Budapest, 22-23 June 2001

procesy) která jedincům přináší obecné pochopení porozumění (common understanding). Znalosti jsou podle nich tiché, nevyslovené, a jejich představení je vyjádřeno informacemi kódovanými v symbolické formě. Přeměna osobních znalostí na sdílené porozumění je sociálním procesem. Jejich přístup nachází odezvu v rakouské ekonomické škole v mimořádném významu pro tržní ekonomiku a kapitalismus.

V procesu poznání je člověk limitován lidskými senzory a mentálními schopnostmi. Lidé kteří se mají rozhodovat, mají omezení ve znalostech ve dvou úrovních. Technologická možnost“ odráží běžné omezení lidských znalostí fyzikálními zákony. Ekonomická analýza odráží toto omezení v závěru, že znalosti jsou dané a záleží na technologii v dané době. Druhé omezení je pro naši úvahu významnější a spočívá ve fyzickém omezení, které je dané každému jedinci. Lidé mají omezení v mentální kapacitě. Počítače a systémy senzorů kterými jsme individuálně obdařeni jsou vzácné zdroje s omezenou skladovací kapacitou a procesní kapacitou stejně jako omezení vstupních a výstupních kanálů. Omezení lidských mentálních a smyslových schopností znamená, že skladování, zpracování, přenášení a získávání znalostí jsou nákladné činnosti. Omezená kapacita mozku dále znamená, že znalosti vlastněné kterýmkoliv člověkem, člověkem který se rozhoduje, jedná, je tak limitována nepatrnou podmnožinou ze znalostí lidstva. Zatímco rozhodující se lidé zřídka, pokud vůbec, mají všechny dostupné informace, trvale vytvářejí nové znalosti (JENSEN a MECKLING, 1996)⁵².

Charakteristickým rysem problému racionálního ekonomického pořádku je fakt, že znalosti podmínek (okolností) které musíme využít, nikdy neexistují v koncentrované nebo integrované podobě, ale výhradně v jakoby širokých, nekompletních, namnoze si odporujících znalostí, které vlastní všichni jednotlivě, tedy jako jedinci (HAYEK, 1945) (Hayekovo rozlišení znalostí a informací vychází z kontextu). Ekonomickým problémem společnosti tak není jen to jak alokovat dané zdroje, pokud dané bereme jako prostředek daný jednotlivému úmyslu, který vědomě řeší problém přinášející tato data. Je to spíše problém jak zajistit nejlepší užití zdrojů známých kterémukoliv členovi společnosti, k cílům, jejichž relativní důležitost znají pouze tito jedinci. Jinými slovy, je to problém využití znalostí, které nejsou k dispozici komukoliv jako celek.

Omezení si však „moderní člověk“ (každá doba má svého moderního člověka) ochotně nepřipouští. Není to jen pouhá neznalost, ale i mystérium výjimečnosti. Odmítání toho, že od přírody dané meze jeho znalostí tvoří trvalou zábranu možnosti racionálně konstruovat celou společnost a je důsledkem jeho bezvýhradné důvěry v moc vědy (HAYEK, 1994)⁵³. Naše civilizace spočívá na přemáhání neznalosti. Spočívá na faktu, že všichni máme užitek ze znalostí, které nevlastníme. Meze rozsahu individuálních znalostí nepřekonáváme získáváním více znalostí, nýbrž využíváním znalostí, které jsou a zůstanou široce rozptýlené mezi jednotlivci. Prospěch ze znalostí jiných lidí je příčinou schopnosti sledovat jiné cíle než jen pouhé uspokojování svých nejnaléhavějších fyzických potřeb. Neznalost všech jednotlivých faktů jedinci je omezením jak pro vědu, tak i pro oblast hospodářského jednání. Civilizovaný jednatel může být velmi neznalý, neznalejší než mnohý divoch, a přece může ohromně těžit z civilizace v níž žije. Hayek, ale později i jiní tak postulovali koncept rozptýlených znalostí, ve kterém nejsou dva jedinci sdílející stejné znalosti nebo informace o ekonomice.

Znalosti a jejich získávání jsou investicí, kterou obecně označujeme investicí do lidského kapitálu. Lidský kapitál je představován agregovanou investicí do aktivit jako je vzdělání, zdraví, přípravu na zaměstnání, které zvyšují individuální produktivitu na trhu práce. Tento koncept byl rozšířen o netržní aktivity. Podobně může znít definice lidského kapitálu jako agregace vrozených schopností a znalostí a zkušeností, které jedinci získávají a

⁵² Jensen M. C., Meckling W. H.: Specific and General Knowledge, and Organizational Structure. Contract Economics, Lars Werinand Hans Wijkander, eds. (Blackwell), Oxford, 1992, 251-274

⁵³ Hayek F. A.: Právo zákonodárství a svoboda. Praha, 1994, Academia, ISBN 80-200-0241-3

rozvíjejí během svého života. Vrozené schopnosti představují potenciál, který je získán bez nákladů jedince. Ostatní jsou aktualizací uvedeného potenciálu prostřednictvím individuálního úsilí zahrnujícího náklady. Oba komponenty zvyšují produktivitu jedince v produkci statků, služeb a myšlenek v rámci trhu stejně jako v mimotržním prostředí (LAROUCHE, MÉRETTE a RUGGERI, 1998)⁵⁴.

Znalosti pro jedince mají potenciální hodnotu budoucích příjmů, zisků, podle oblasti jejich uplatnění. Vzdělání, nové dovednosti (jakkoliv členěné), jeho vrozené schopnosti pracovat, řídit, podnikat, jsou kapitálem, který od jedince nelze oddělit. Lidé investují do svého kapitálu v očekávání budoucích výnosů. Nejdůležitější formou takové investice je vzdělání a výcvik. Stejně je významné rozlišení znalostí (domníváme se, že pro tuto úvahu není nutné rozdělení forem, ostatně stejně tak nediskutujeme oblast zkušeností) na znalosti obecné a znalosti speciální (syn. specifické). Vymezení obecných znalostí není problematické, protože se jedná o znalosti, které lidé mohou využít v různých oblastech jednání. Užitek z takového výcviku, znalostí a dovedností je uplatnitelný ve všech podnicích s výjimkou těch, které jej poskytují. Tyto firmy mohou mít část výnosu z poskytnutého všeobecného výcviku jen pokud by jejich mezní produkt rostl více než mzdy. Všeobecné znalosti není nákladné přenášet resp. předávat. (KAMENÍČEK, 2003⁵⁵, BECKER, 1997⁵⁶, JENSEN a MECKLING, 1996⁵⁷ MCINTYRE⁵⁸). Obecné znalosti a jejich vlastnictví je podmínkou pro znalosti specifické. Za specifické se považují znalosti, které je možné definovat jako znalosti, které nezmění produktivitu absolventů tohoto výcviku pokud by přešli pracovat do jiných firem (KAMENÍČEK, 2003)⁵⁹. JENSEN a MECKLING (1996) specifické znalosti považují za znalosti s vysokými náklady na získání a přenos mezi agenty (lidé, kterých se dané jednání týká). Stejně tak je možné je charakterizovat tím, že přinášejí užitek v podobě růstu produktivity ve firmách, které vydaje na ně vynakládají. Je pro ně charakteristické to, že ztrácejí hodnotu v okamžiku, kdy zaměstnanec takovou firmu opustí. Speciální investice je tedy vynakládána, (hrazena) zpravidla firmou. V tomto ohledu mají tyto specifické investice svůj charakter, důsledky a transakční náklady (BAYE, 1997)⁶⁰. Pro tyto jejich vlastnosti je pro firmy důležitá, ochrana takových investic, před jinými konkurenčními firmami (více Robinson, Wilson a Zhang, 2002, MCINTYRE 2003)^{61 62}, tedy jinak řečeno problém oportunistického vztahu směny, smluvním vztahu, tedy problém „Hold Up“. Problém „hold up“ je ve vztazích mezi účastníky směny spojen obecně se specifickými investicemi. Aby se firmy vyhnuly problému spojenému s oportunistickým hazardem, vyhnu se placení pro firmu specifických investic do lidského kapitálu zaměstnanců. Výsledný nedostatek nebo podinvestování firemně specifického lidského kapitálu je vážné z hlediska dlouhého období, protože zeslabuje tvorbu zisku generovaného konkurenční výhodou.

Možným řešením může být, že jak firma tak zaměstnanec podniknou firemně specifické investice do lidského kapitálu společně a podělí se o výnos rovnoměrně. Návrh je ovšem nefunkční, protože smluvní proces (tvorba dohody) dohody a sledování investice a

⁵⁴ Laroche M., Mérette M., Ruggeri G. C.: On the Concept and Dimensions of Human Capital in the Knowledge-Based Economy Context. 1998

⁵⁵ Kameníček J.: Lidský kapitál. Úvod do ekonomie chování. Praha, 2003, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, ISBN 80-246-0449-3

⁵⁶ Becker G.: Teorie preferencí. Praha, 1997 Grada Publishing, ISBN 80-7169-463-0

⁵⁷ Jensen M. C., Meckling W. H.: General and Specific Knowledge and Organizational Structure. Knowledge Management and Organizational Design, Boston: Butterworth-Heinemann, 1996

⁵⁸ McIntyre S.: Human Capital Theory „At Work“: The Generalists Meet the Symbolic Analysts in a Changing Workplace and Marketplace. Conference, Alberta, „The Changing Face of Work and Learning“, held September 25-27, 2003

⁵⁹ Kameníček J.: Opakovaná citace

⁶⁰ Baye M. R.: Managerial economics and business strategy. Irwin/ McGraw-Hill USA, 1997

⁶¹ Robinson A., Wilson N., Zhang H.: Employee ownership and firm-specific human capital. 2002, 11th Conference of the International Association for the Economics of Participation (IAFEP), Brussel, 4-6 July 2002

⁶² McIntyre S.: Opakovaná citace

jejích výsledných toků vytváří nemožné vědomostní a informační požadavky na obě strany. Proces by byl nezvladatelný a příliš nákladný nato aby byl proveditelný.

Na druhé straně mechanismus bez smluvního vztahu se zdá být schůdnější pomocí institucionálních opatření, které překonají tyto smluvní problémy. Jsou to například společenské vnímání celoživotního zaměstnání, podniková kultura, odbory, kariérní žebříčky, kariérní růst, které mohou ochránit investice do firemně specifického lidského kapitálu a dát zaměstnanci nějakou pojistku, že taková investice je hodnotná, že se vyplatí. Povzbuzením dlouhodobých zaměstnaneckých vztahů tyto instituce také umožňují firmám přesněji monitorovat zaměstnancovi příspěvky k tvorbě majetku.

Méně obvyklou ale funkční alternativou nesmluvního uspořádání ochrany specifických investic je „vlastnictví“ nebo „vlastnická práva“. Toto přeorganizování kontrolních práv povzbudí a odmění zaměstnance podniku aby podnikly firemně specifické investice do svého lidského kapitálu. Potenciální oportunistický hazard, vznikající ze vzájemné specifiky kompenzovaný podílem na majetkové zástavě nabízí ochranu před oportunistem a odměňuje zaměstnance, kteří do znalostí investovali. Jsou to lidé kteří zachovávají a rozšiřují možnosti firmy generovat zisk konkurenční výhodou.

Pojmově, pokud efektivnost vyžaduje investice do specifického lidského kapitálu jak zaměstnanci, tak zaměstnavateli, firmy mohou použít zaměstnancův podíl na vlastnictví jako institucionální opatření poskytnutím ekonomizujícího stupně jako ex ante stimul shody a ex post smluvní zajištění jak podnitit a ochránit firemně specifické investice do lidského kapitálu. Zaměstnancův podíl na vlastnictví poskytuje jak míru určité kontroly k zabránění ex post oportunistu stejně tak míra podílu na zisku odradí zaměstnance od ex post oportunistu. V tomto ohledu zaměstnanec těšící se z majetkového vlastnictví je ve formě hybridního smluvního vztahu: všeobecný podíl lidského kapitálu jak je užit ve firmě, je kompenzován mzdou, zatímco firemně specifická část je kompenzována částečným vlastnictvím. Z toho plyne že zaměstnanecký podíl na vlastnictví může fungovat jako transakční ekonomizující náklad směřující k institucionálnímu uspořádání vyrovnání specifického lidského kapitálu.

Podíl na vlastnictví firmy jako takové není nic nového. Různá schémata vlastnictví byla popsána v anglii jako „Employee Share Ownership Plan“ (ESOP), nebo „Qualifying Employee Share Trust“ (QUEST) apod. V tomto pojetí, které sledujeme je třeba odlišit od některých konceptů, zejména uplatňovaných v Jugoslávii (JENSEN a MECKLING, 1977)⁶³. Rozhodujícím je při ochraně investic do specifického lidského kapitálu zaměstnanců to, zda firmy jsou na znalostech závislé.

ZÁVĚR

Principiálně v souvislosti se znalostmi je nutné rozlišit znalosti pro podnikání v hospodářské a politické oblasti.

Znalosti jsou majetkem jedinců, nikoliv ekonomik nebo podniků. Rozlišení obecných a specifických znalostí je základním krokem následných analýz.

Seznam literatury

BAYE M. R.: Managerial economics and business strategy. Irwin/ McGraw-Hill USA, 1997

BECKER G.: Teorie preferencí. Praha, 1997 Grada Publishing, ISBN 80-7169-463-0

COMMISSION EUROPÉENNE, B-1049, Brussels, Belgium

EUROPEAN COMMISSION: Some implications on human and social capital building in the knowledge society for employment and social inclusion policies.. Brussels, EMPL/G3/LPW/RS/mb-D (02)73090

FRIEDMAN M., FRIEDMAN R.: Svoboda volby. 1992, Liberální institut, Praha, ISBN 80-85467-85-2

HAYEK F. A.: Právo zákonodárství a svoboda. Praha, 1994, Academia, ISBN 80-200-0241-3

HAYEK F. A.: The Use of Knowledge in Society. American Economic Review, XXXV, 4, 1945: 519-530

⁶³ Jensen M. a Meckling W.: Between Freedom and Democracy, The Banker, 1977, V. 127, No. 620: 39-49

- JENSEN M. a MECKLING W.: *Between Freedom and Democracy*, *The Banker*, 1977, V. 127, No. 620: 39-49
- JENSEN M. C., MECKLING W. H.: *General and Specific Knowledge and Organizational Structure*. *Knowledge Management and Organizational Design*, Boston: Butterworth-Heinemann, 1996
- JENSEN M. C., MECKLING W. H.: *Specific and General Knowledge, and Organizational Structure*. *Contract Economics*, Lars Werin and Hans Wijkander, eds. (Blackwell, Oxford, 1992, 251-274
- KAMENÍČEK J.: *Lidský kapitál. Úvod do ekonomie chování*. Praha, 2003, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, ISBN 80-246-0449-3
- KIRZNER I.: *Jak fungují trhy*. Praha 1998, Liberální institut, ISBN: 80-902270-5-8
- KLAUS V.: *Increasingly Sophisticated Technology and the Dangerous Dreams and Utopias of Our Times – Notes for the Microsoft Conference in Prague*. Dinner Speech, Prague Castle, February 1, 2005
- LANGLOIS R.: *Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur*. Working Paper 91-1503 Dept. of Economics, University of Connecticut, November 1991
- LAROCHE M., MÉRETTE M., RUGGERI G. C.: *On the Concept and Dimensions of Human Capital in the Knowledge-Based Economy Context*. 1998
- MCINTYRE S.: *Human Capital Theory „At Work“: The Generalists Meet the Symbolic Analysts in a Changing Workplace and Marketplace*. Conference, Alberta, “The Changing Face of Work and Learning”, held September 25-27, 2003
- MISES L.: *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc. 1981
- RAMLOGAN R., METCALFE J.: *Limits to the Economy of Knowledge and Knowledge of the Economy*. (Fifth Revision, 2002) Nexus Workshop held at the Central European University, Budapest, 22-23 June 2001
- ROBINSON A., WILSON N., ZHANG H.: *Employee ownership and firm-specific human capital*. 2002, 11th Conference of the International Association for the Economics of Participation (IAFEP), Brussels, 4-6 July 2002
- ROTHBARD M.: *Ekonomie státních zásahů*. Praha, 2001, Liberální Institut, ISBN 80-86389-10-
- ROTHBARD M.: *Man, Economy, and State*. 2003, Alabama, Ludwig von Mises Institute, ISBN: 0-945466-30-7

Adresa autorů:

Pavel Zdražil, Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha Suchbát, E-mail: zadrzil@pef.czu.cz